

SOCIALE SAMENHANG EN LEEFBAARHEID IN KRIMPEN AAN DEN IJSSEL

OOG EN OOR VOOR ELKAAR

**Startdocument als onderlegger voor de brede discussie
gemeente Krimpen aan den IJssel**

W. Nabuurs, PJ PARTNERS
L. Schoorlemmer, CMO-Stimulans
november 2009

Inleiding en leeswijzer

De gemeente Krimpen aan den IJssel wenst samen met Wmo-beraad, Seniorenplatform, maatschappelijke organisaties en burgers een breed draagvlak te vinden, om in samenwerking en samenhang uitvoering te geven aan een goede sociale samenhang en leefbaarheid in Krimpen aan den IJssel.

Om gezonde, leefbare wijken en buurten te behouden, dan wel te maken, is een aanpak noodzakelijk die de harde, fysieke kant van vernieuwing en de zachte, sociale kant verenigt. Iedereen die hierbij betrokken is kijkt door een bril die gekleurd is door eigen perspectief, belangen, ambities, denkwereld en de instrumenten waarover men beschikt. Voor een integrale aanpak is het belangrijk om samenwerking en samenhang te zoeken en eenzelfde definitie te hanteren over de begrippen, de geconstateerde knelpunten en de rollen en taken van eenieder daarbinnen.

In opdracht van de gemeente, Wmo-beraad en Seniorenplatform hebben PJ PARTNERS en CMO-Stimulans deze notitie opgesteld om u, voorafgaande aan de werkconferentie, inzicht te geven in de algemene betekenis van termen die worden gebruikt, de uitgangspunten daarbij uit diverse notities van Krimpen aan den IJssel en de visie op sociale samenhang zoals die op dit moment wordt gehanteerd in Krimpen aan den IJssel. U vindt tevens een literatuurlijst en lijstje met afkortingen.

De bandbreedte van de inhoud wordt ingegeven door **Wmo prestatieveld 1: het bevorderen van sociale samenhang en leefbaarheid in buurten, wijken en dorpen**.

Bij de aanvang van de Wmo is verondersteld dat naarmate de sociale samenhang groter is, de zelfredzaamheid toeneemt, evenals de onderlinge hulp. Het uiteindelijk resultaat is een geringer beroep op de professionele zorg en diensgevolge een vermindering van de collectieve kosten.

In de 'Strategische kadernota Wet maatschappelijke ondersteuning' van december 2005 wordt als volgt verwoord:

- Hoe groter de sociale samenhang in buurt/wijk/dorp; hoe hoger de participatie in de eigen buurt;
- Hoe groter de participatie; hoe groter ook de maatschappelijke inzet voor anderen en hoe groter de inzet voor anderen op het terrein van zorg;
- Hoe groter de maatschappelijke inzet voor anderen; hoe groter de zelfredzaamheid van de burgers;
- Een grotere zelfredzaamheid zal leiden tot meer 'meedoen' in de samenleving.

Wat is sociale samenhang?

Volgens de definitie van Prof. dr. Paul Schnabel, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau, is sociale samenhang: *'De mate waarin mensen in hun gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijke leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving.'*

Bij sociale samenhang gaat het om zaken als elkaar groeten, elkaar kennen, samen dingen doen, elkaar helpen en steunen. Maar ook om solidariteit en de morele verplichting anderen te helpen.

Voorbeelden van verschillende dimensies van sociale samenhang staan in de onderstaande tabel. Het is goed om te beseffen dat het om heel verschillende aspecten en gedragingen gaat die elk een deel van de sociale samenhang kunnen belichten.

Dimensies sociale samenhang	Voorbeeld
Contact tussen bewoners. Variërend van oppervlakkig tot intensief.	Mensen uit de buurt ontmoeten elkaar in de openbare ruimte: op straat, in openbare gebouwen, op school, in de speeltuin of in winkels in de buurt. Bewoners komen bij elkaar over de vloer en leren elkaar (beter) kennen.
Wederzijdse hulprelaties.	Bewoners verlenen hulp en steun aan elkaar. Dit kan in verschillende vormen en gradaties, zoals: <ul style="list-style-type: none"> • planten water geven, helpen bij klusjes, zaken lenen van elkaar, kinderen opvangen (instrumentele steun); • luisterend oor, begrip, medeleven tonen (sociaal-emotionele steun); • informatie en advies geven (informatieve steun).
Participatie en gezamenlijke buurtactiviteiten.	Bewoners doen dingen samen in de buurt. Dit varieert van buurtmaaltijden, barbecues en oprijlaanborrels tot verenigingswerk, politieke inzet, deelname aan buurtplatforms, buddyzorg en andere vormen van vrijwilligerswerk.
Identificatie van bewoners met hun buurt.	Mensen voelen zich thuis en veilig in de eigen buurt, voelen zich verbonden met hun woonomgeving en met andere buurtbewoners en geven daar op verschillende manieren uiting aan, bijvoorbeeld door de woning op hoogtijdagen te versieren (kerst, jubileum, Nederlands elftal).

Wat is leefbaarheid?

Uit de verschillende omschrijvingen van leefbaarheid komt naar voren dat het zowel de woning, de woonomgeving, de sfeer, als de voorzieningen betreft. Hierbij ligt de nadruk op:

- schoon en heel: uit allerlei monitoren en onderzoeken blijkt dat een adequaat woningaanbod en een schone en hele woonomgeving een belangrijk onderdeel van een leefbare wijk uitmaken;
- voorzieningen: er zullen voldoende - dat wil zeggen op de bevolkingssamenstelling van de wijk afgestemde - en bereikbare voorzieningen moeten zijn, bijvoorbeeld onderwijs, zorg en welzijn, maar ook winkels en voorzieningen voor sport en recreatie;
- veiligheid: bij veiligheid gaat het om lage criminaliteit en zich veilig voelen in de wijk;
- sociale kwaliteit: de sociale kwaliteit van de leefomgeving slaat op een woonomgeving waar mensen zich prettig en thuis voelen.

Wat is sociale uitsluiting?

In de Armoedemonitor van het Centraal bureau voor de Statistiek wordt van 'sociale uitsluiting' gesproken als mensen niet de beschikking hebben over bepaalde sociale 'goederen', en daardoor sterk belemmerd worden in hun maatschappelijk functioneren. Er zijn zes terreinen onderscheiden: het onderwijs, de arbeidsmarkt, sociale contacten, ruimtelijke uitsluiting, institutionele uitsluiting (geen gebruik kunnen maken van voorzieningen van de verzorgingsstaat) en culturele uitsluiting (algemene waarden en gedragspatronen, zoals het arbeidsethos niet onderschrijven). Voor ieder terrein zijn indicatoren geselecteerd, oplopend in hun noodzakelijkheid voor volwaardige deelname aan de samenleving.

Wat is burgerparticipatie?

Een definitie van Burgerparticipatie, volgens de handreiking Burgerparticipatie in de Wmo, VNG juni 2006, is: 'Bij burgerparticipatie gaat het niet louter om belangenbehartiging, maar om betrokkenheid van burgers bij een bredere visie op maatschappelijke ondersteuning in de gemeente. Daarnaast is de betrokkenheid van allerhande instellingen van belang, zoals welzijnsinstellingen, zorgaanbieders, woningbouwcorporaties, maatschappelijk werk en dergelijke.'

Het gaat om *deelname* aan en *samenwerking* met *alle betrokkenen* bij de voorbereiding en uitvoering van beleid. Per thema wordt bepaald welke partijen invloed uitoefenen op het proces en hoe die zich tot elkaar verhouden. De rol van de overheid wordt bepaald door de rol die men de burger toekent.

Wat is een burgerinitiatief?

In de samenleving ontstaan veel initiatieven waarvan bij een burgerinitiatief de twee belangrijkste kenmerken zijn:

1. Het heeft een maatschappelijk doel. Dit kan al dan niet in combinatie met een winstgevend doel zijn.
2. De initiatiefnemer is eigenaar, regisseur en eindverantwoordelijke van zijn/haar initiatief.

Niet alleen burgers, maar ook verenigingen, stichtingen en/of bedrijven kunnen initiatiefnemer zijn. We zouden ook de term maatschappelijk initiatief kunnen gebruiken in plaats van burgerinitiatief. Op deze manier worden er geen initiatieven op voorhand uitgesloten en kunnen overheden inspelen op ontwikkelingen en kansen die met initiatieven gepaard gaan.

1. Uitgangspunten vanuit de Krimpense situatie

Krimpen aan den IJssel is een gemeente met bijna 29.000 inwoners. De komende jaren zal dit inwonersaantal uit kunnen groeien tot circa 31.000 inwoners. Veel sociale verbanden worden gerealiseerd via de kerken, verenigingen en scholen.

Leefbaarheid in Krimpen

In de Krimpense Wmo-nota 'Samen doen!' staat: Leefbaarheid is de verzamelterm voor de kwaliteit van het wonen in buurt of wijk. Die kwaliteit wordt bepaald door het gevoel van veiligheid, de mate waarin mensen zich thuis voelen in de buurt, het oordeel over de woonomgeving en inrichting van de buitenruimte, alsmede het oordeel over de aanwezigheid van relevante voorzieningen. In een leefbare wijk is geen plaats voor onveiligheid, vereenzaming, intimidatie, geweld en mishandeling.

Sociale samenhang in Krimpen

In de Krimpense Wmo-nota 'Samen doen!' staat: In deze beleidsnota wordt sociale samenhang opgevat als een begrip dat bestaat uit drie onderdelen:

- Gedeelde normen: regels en omgangsvormen waarover mensen het onderling eens zijn, wat wel hoort en wat niet hoort en hoe we met elkaar omgaan;
- Feitelijk gedrag: het daadwerkelijk tonen van betrokkenheid en verbondenheid door bijvoorbeeld elkaar te groeten op straat, contact te hebben met elkaar, maar ook door samenwerking en het bieden van steun;

- De beleving: het gevoel van onderlinge verbondenheid en betrokkenheid tussen buurtbewoners in de zin van buurtbinding, identificatie met de buurt of gevoelens van saamhorigheid en vertrouwen in medebewoners.

Speerpunten uit het gemeentelijke Wmo-beleidsplan, september 2008

De gemeente Krimpen aan de IJssel heeft m.b.t. prestatieveld 1 van de Wmo in haar beleidsnotitie 'Samen doen!' een aantal speerpunten geformuleerd. Deze speerpunten zijn gelieerd aan de wens van de gemeente Krimpen aan den IJssel om te komen tot een breed gedragen definiëring van een integrale visie op sociale samenhang en leefbaarheid in wijken en buurten. Het gaat hier om de visie van de burger en daarvan afgeleid, de rol van de gemeentelijke overheid en de rol van maatschappelijke instellingen en belangenorganisaties.

In de 'Strategische Kadernota Wmo' en in de 'Uitgangspuntennotitie voor de beleidsnota Wmo' zijn de knelpunten van beleid op prestatieveld 1 voor de gemeente Krimpen aan den IJssel destijds als volgt door deelnemers van workshops geformuleerd:

- Het beleid is tot nu toe weinig wijk- en buurtgericht, met uitzondering van de wijkcentra voor senioren en de activiteiten in het kader van de BOS-impuls en de buurtbemiddeling in het kader van het veiligheidsbeleid. Als gevolg daarvan is niet gedefinieerd wat in Krimpen aan den IJssel onder een wijk-, buurt- of buurtinitiatief wordt verstaan.
- In Krimpen aan den IJssel is geen algemene sociaal-culturele instelling die samenhangende wijkinitiatieven kan stimuleren of ondersteunen. Mede daardoor ontbreekt het zicht op wensen en behoeften van buurtbewoners.
- Gemeenschappelijke ruimtes zijn niet altijd gemakkelijk toegankelijk voor buurtinitiatieven.
- De bestaande accommodaties, zoals bijvoorbeeld het Onderdak, worden niet altijd optimaal gebruikt. Door het systeem van vaste verhuur van ruimtes aan een beperkt aantal verenigingen worden de mogelijkheden van gebruik voor incidentele activiteiten door andere organisaties beperkt.
- De deelnemers aan de workshops zijn van mening dat er te weinig ontmoetingsplekken zijn in het algemeen en voor de jeugd in het bijzonder.
- Lang kende Krimpen aan den IJssel slechts één buurtvereniging. Recent is een tweede opgericht.
- De individualistische en/of groepsgerichte maatschappij, waardoor het lastig is doelgroepen te bereiken.
- De geslotenheid van de zuilen en de sterke controle leiden er soms toe dat bewoners zich niet willen 'laten' signaleren.
- Ontbreken van gemeentelijke instrumenten om de betrokkenheid van bewoners te verhogen.
- Er bestaat op dit moment geen subsidieregeling voor het ondersteunen van buurtinitiatieven. Dit maakt de drempel voor (de organisatie van) initiatieven hoog. Er is een tekort aan 'snel' geld en vrije ruimte in budgetten om bewonersinitiatieven te ondersteunen.
- Bedrijven en bedrijfsverenigingen moeten meer worden betrokken bij buurt en wijk, bijvoorbeeld in de vorm van sponsoring.
- Rechtstreekse vormen van participatie van jeugd ontbreken in de gemeente. Jeugd kent nog geen vertegenwoordiging in het Wmo Beraad. Jeugd heeft geen eigen communicatiemiddelen via een jeugdraad of internetaadpleging met de gemeente.

De *speerpunten* in de nota zijn:

Eenzijds bestaat er een duidelijke behoefte aan een meer wijk- en buurtgerichte benadering dan tot nu toe in Krimpen aan den IJssel het geval is geweest. Het gaat dan vooral om het faciliteren van buurtgerichte activiteiten die door bewoners zelf worden ontwikkeld: aansluiten bij bestaande ontwikkelingen en initiatieven is daarbij het devies. De vraag en behoeften van bewoners helder krijgen is daarbij van belang.

Anderzijds worden kanttekeningen geplaatst bij een eenzijdige wijk- en buurtgerichte benadering.

Aangegeven is dat in Krimpen sprake is van een rijk verenigingsleven en ook de kerken een belangrijke rol spelen.

Op een enkel terrein is in de afgelopen jaren een buurtgerichte benadering tot stand gekomen. Binnen het terrein van de woonzorgzoning worden wijkschouwen gehouden en zijn de vijf wijkcentra voor senioren ontwikkeld. In het herstructureringsproject BloemRijk wordt op buurtniveau meergeneratiewonen ontwikkeld met en door bewoners. Binnen het Buurt Onderwijs en Sport project (BOS-impuls, stimuleringsmaatregel van VWS) is een buurtgerichte benadering uitgangspunt en het jongerenwerk sluit in veel gevallen al aan op buurtinitiatieven.

De volgende speerpunten zijn benoemd:

- Door middel van onderzoek de vraag van bewoners helder krijgen.
- Versterken van de sociale netwerken op buurt- en wijkniveau daar waar ze bestaan en daar waar uit onderzoek blijkt behoefte aan ondersteuning te bestaan. De gemeente treedt faciliterend op door bijvoorbeeld positieve acties en successen de (media-)aandacht te geven die zij verdienen, door de samenwerking tussen maatschappelijke partners onderling en met burgers te bevorderen en bedrijven actief bij dergelijke activiteiten te betrekken (bijvoorbeeld in de vorm van sponsoring).
- Lage drempels voor het ontwikkelen van bewonersinitiatieven. De ontplooiing van bewonersinitiatieven staat of valt bij de mogelijkheden die er zijn om van een initiatief een succes te maken. De gemeente zal in dat kader de gemeentelijke procedures die relevant zijn ten aanzien van bewonersinitiatieven evalueren om te bezien in hoeverre procedures kunnen worden verkort of vereenvoudigd. Daarnaast zal de gemeente de mogelijkheden van een fonds onderzoeken waarmee op eenvoudige wijze de benodigde (financiële) middelen ter ondersteuning van bewonersinitiatieven kunnen worden verstrekt. Tevens zal naar het accommodatiebeleid worden gekeken. Het gebruik van accommodaties voor bewonersinitiatieven zal waar mogelijk worden bevorderd om zo zelforganisatie meer mogelijk te maken, bijvoorbeeld door de huurprijzen en -voorwaarden van accommodaties aan te passen.

Uit de gemeentelijke nota 'Burgerparticipatie', september 2006

De visie op burgerparticipatie in Krimpen aan den IJssel is geënt op de visie vanuit de Wmo.

De gedachte is dat alle inwoners, al dan niet met een beperking, en vooral ook de sociaal geïsoleerden, moeten kunnen meedoen aan de maatschappij. Daarvoor moeten op lokaal niveau voorwaarden worden gecreëerd. Actieve betrokkenheid van inwoners bij het beleid vergroot de gemeenschapszin; mensen zijn beter op de hoogte van hetgeen zich in hun omgeving afspeelt, ook als dit niet direct op hen zelf van toepassing is. Het stimuleert een verantwoordelijkheidsgevoel voor het collectief. In de participatieladder (in onderstaande weergegeven), staan de algemene termen die een overzicht geven van de gemeentelijke keuzen eind 2006.

doelstelling	betrokken doelgroep	mogelijk instrument	onderwerp ¹	moment in beleidscyclus
informereren	inwoner of specifieke doelgroep	informatieavond krant brochure	Wmo breed of specifiek gerelateerd aan Wmo	Beleidsvoorbereiding
raadplegen	inwoner of specifieke doelgroep instelling	inspreekavond, behoeftepeiling, enquête, debat, panel, klanttevredenheids- onderzoek	Wmo breed of specifiek	Beleidsvoorbereiding
formele advisering	adviesraad instelling deskundige	Wmo-beraad, gem. overlegorgaan, gesprekken	4-jarig beleidsplan Wmo Verordeningen Wmo	Beleidsvoorbereiding
interactief beleid maken	betrokken bij thema: netwerk gebruiker uitvoerder (vrijw/prof)	Werkgroep Werkbezoek (Creatieve) bijeenkomst	Wmo specifiek	Beleidsuitvoering
verantwoording			klanttevredenheids- onderzoek	Beleidsevaluatie

Bron: Pröpper en Steenbeek 1999

Uit de gemeentelijke nota's 'Ruimte voor de jeugd!, 3 maart 2009', de 'Startnotitie en agenda jeugd en onderwijs', 18 augustus 2009

In deze nota staat onder het kopje Jeugdparticipatie: We willen de (maatschappelijke) betrokkenheid van en bij kinderen en jongeren vergroten.

Actieve betrokkenheid: Jongeren worden actief betrokken bij beslissingen die mede vorm geven aan hun Krimpense samenleving. Kinderen, jongeren worden aangemoedigd om actief mee te doen in de (Krimpense) samenleving. Bij de gemeente en anderen is het een automatisme om ook jongeren te betrekken bij hun beslissingen. Jongeren worden op deze wijze gestimuleerd om verantwoordelijkheid te dragen voor hun eigen omgeving en daarmee uit te groeien tot verantwoordelijke volwassenen die willen en kunnen bijdragen aan de maatschappij. Jongeren doen hiermee ook ervaring op die hen kan helpen bij het maken van studiekeuzen en het vinden van een baan.

Onder het kopje Wat willen we met het jeugdbeleid? staat o.a.:

Bevorderen leefbaarheid: In de (fysieke en virtuele) publieke ruimte, waar kinderen en jongeren medeburgers ontmoeten is niet zozeer sprake van een expliciete pedagogische taak, maar er zijn wel pedagogisch relevante invloeden en een meer of minder expliciete pedagogische bejegening van kinderen en jongeren, o.a. door het opzetten van een Brede Schoolnetwerk. Verder is de gemeente

¹ In deze kolom staan de onderwerpen waarop een wettelijke verplichting van formele advisering bestaat, schuin gearceerd. Voor de rest is de gemeente in principe vrij om inwoners al dan niet te betrekken bij het Wmo-beleid.

verantwoordelijk voor het speelruimtebeleid en levert een bijdrage aan de leefbaarheid van buurten en wijken.

Uit de nota's 'Integraal veiligheidsbeleid', 'Goed wonen tussen wereldstad en Groen Hart', 'Programma Woonzorgzonerings'

In verschillende recente nota's is door de gemeente aangegeven dat het betrekken van bewoners bij het ontwikkelen van beleid, het beheer en de inrichting van hun woonomgeving een belangrijke doelstelling is. Ook de samenwerking en integrale aanpak met alle instellingen en voorzieningen komt overal terug als een belangrijk doel.

2. Visie op sociale samenhang en leefbaarheid in Krimpen aan den IJssel

De gemeenteraad heeft de volgende visie op de Wmo in de strategische kadernota vastgelegd:

De Wmo is een participatiewet. De filosofie achter de Wmo is:

- Hoe groter de sociale samenhang, hoe hoger de participatie
- Hoe groter de participatie, hoe groter de maatschappelijke inzet voor anderen
- Hoe groter de maatschappelijke inzet, hoe groter de zelfredzaamheid
- Zelfredzaamheid leidt tot meer MEEDOEN.

In het verlengde van deze visie is de volgende missie geformuleerd:

'Elke inwoner moet kunnen meedoen in de Krimpense samenleving. Voor veel mensen gaat dat vanzelf, maar soms lukt dat meedoen niet op eigen kracht. In dat geval kunnen inwoners rekenen op ondersteuning in de vorm van collectieve of individuele voorzieningen.'

In navolging op de doelen uit de Wmo-nota is in Krimpen aan den IJssel het Wmo-beraad ontstaan. Het Seniorenplatform is voortgekomen uit het project Ouderenproof. Wmo-beraad en Seniorenplatform hebben samen een werkgroep ingesteld die zich gebogen heeft over de vraag wat leefbaarheid en sociale samenhang betekenen voor het beleid in Krimpen.

Samenvattende aanbevelingen van de werkgroep, 1 juli 2009, aan de gemeente zijn:

- Ten aanzien van Leefbaarheid gaat het om concrete verantwoordelijkheid van de gemeente bij, o.a. veiligheid, mobiliteit, voorzieningen en instituties, maar ook het in kaart brengen van initiatieven, de bestaande ketens en het garanderen van continuïteit door programma's en processen op actuele thema's in gang te zetten/houden.
- Bij sociale samenhang ziet de werkgroep geen regierol voor de gemeente. Sociale samenhang is inherent aan krachten van individuen en groepen en kan niet gereguleerd worden door overheidsbeleid. Verenigingen en kerken spelen hier wel een belangrijke rol en zij hebben aangegeven hierbij een rol te willen vervullen. De gemeente is hier faciliterend bij betrokken.
- Stimuleren van sociale samenhang gaat uit van initiatieven vanuit de bevolking, maar dit gaat niet vanzelf. Het Meldpunt zou uit kunnen groeien tot een community center, dat een stimulerende rol zou kunnen krijgen om vraagstukken in de gemeenschap aan te pakken.
- Onderzoek naar sociale samenhang en leefbaarheid zou een collectief bewustzijn kunnen ontwikkelen bij de Krimpense bevolking. Daarna kan beter aangegeven worden welke vraagstukken er leven en wie welke oplossingen gaat gebruiken.

Slotwoord

Met deze notitie hopen we een aanzet en inspiratie gegeven te hebben waarmee de gemeente Krimpen aan den IJssel samen met het Wmo-beraad, het Seniorenplatform, maatschappelijke organisaties en burgers een breed draagvlak vinden, om in samenwerking en samenhang uitvoering te geven aan een goede sociale samenhang en leefbaarheid.

Bijlage | OVERZICHT GEBRUIKTE LITERATUURLIJST EN AFKORTINGEN

Artikel: *Oog voor elkaar: veiligheidsbeleving en sociale controle in achterstandsbuurten*, Talja Blokland; socioloog aan de Erasmus universiteit en onderzoeker TU Delft, uit de notitie: Sociale samenhang in de wijken. Uitgeverij, SPB, augustus 2009

De wijk nemen, een subtiel samenspel van burgers, maatschappelijke organisaties en overheid. Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) 2009-10-08

Goed wonen tussen wereldstad en Groene hart, woonvisie gemeente Krimpen aan den IJssel 2009 – 2030

Handreiking Burgerparticipatie in de Wmo, juni 2006, uitgave van SGBO, onderzoeksbureau van de VNG

Help een burgerinitiatief! Een site met alle hulpmiddelen bij het ontwikkelen en aanvragen van een burgerinitiatief. www.helpeenburgerinitiatief.nl

Integraal Veiligheidsbeleid Krimpen aan den IJssel 2006 – 2010

Notitie Burgerparticipatie, Krimpen aan den IJssel, september 2006

Programma Woonzorgzoning 2009 – 2010, Krimpen aan den IJssel

Ruimte voor de jeugd!, agenda Jeugd en Onderwijs Krimpen aan den IJssel, 2009

Ruimte voor de jeugd!, startnotitie Integraal Jeugdbeleid Krimpen aan den IJssel 2009

Samen doen! Beleidsplan Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo), 2008 – 2010, Krimpen aan den IJssel, september 2008

Sociale uitsluiting in Nederland, Gerda Jehoel-Gijsbers, SCP, 2004

Tussen onderschatten en overvragen, actief burgerschap en activerende organisaties in de wijk, Evelien Tonkens; bijzonder hoogleraar Actief burgerschap aan de UvA, Uitgeverij SUNTransity – de STADSWIJKstudies, 2008

Vertrouwen in de buurt, wetenschappelijke Raad voor de Regering (WRR), 2005

Afkortingen

CMO: Centrum voor Maatschappelijke Ondersteuning

Wmo: Wet maatschappelijke ontwikkelingen

VNG: Vereniging Nederlandse Gemeenten

BOS: Buurt Onderwijs en Sport

VWS: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport